

PRIENIKY FILOZOFIE, ETIKY A LITERATÚRY

VIERA BILASOVÁ – VIERA ŽEMBEROVÁ: *Z prienikov filozofie, etiky a literatúry (Vzťahové a interpretačné súvislosti)*. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis. Prešov: FF PU 2005, 202 s.

Knihá autoriek Viery Bilasovej a Viery Žemberovej aktuálnym a diskurzívnym spôsobom rozvíja interdisciplinárne témy so zreteľom na pole i optiku špecifických *duchovných* disciplín, doménou ktorých je nazerať ľudský život ako hodnotu. Zároveň otvára otázky týkajúce sa súčasnej podoby filozofie, etiky a ich tvorivých vzájomných vzťahov k literatúre, k estetickej a poetologickej znakovosti umeleckej výpovede. Tento text predstavuje akési navrstvovanie konceptuálnych, metodologických, sémantických i hodnotových reflexií vzťahu uvedených disciplín, v ktorých sa tmeliacim segmentom stáva autorkami formulovaná východisková premisa o význame a spätosti tvorivosti i étosu v rámci hlbšie pochopenej mravnej dimenzie človeka: „*Tvorivosť ako prejav duchovnej a praktickej ľudskej aktivity je fenomén, ktorý má závažný spoločenský a kultúrny význam a jeho dynamická povaha, spojená so zmenami podôb a platnosti vlastných výtvorov pomáha kreovať aj výpoveď o živote... Stáva sa tak súčasťou odpovede kultúry na výzvu prostredia a zároveň disponuje vlastnými vitálnymi prejavmi, absencia či strata ktorých môže ovplyvniť sociálnu štruktúru spoločnosti, jej flexibilitu i modely správania, hoci tie môžu smerovať až k jej dezintegrácii*“ (s. 3).

Ambícia autoriek nespočíva len v spracovaní teoretických vzťahov vyúsťujúcich do metodicky nových poňatí odborných tém, predmetného vymedzenia daných oblastí, ale súčasne sledujú zámer zachytiť úzke aplikačné súvislosti navonok autonómne sa profilujúcich polí, ktoré identifikujú v autorských jedinečných aktoch konkrétnych tak filozofických, ako aj umeleckých diel. Načrtnuté vzťahové a interpretačné súvislosti, ktoré autorky nachádzajú v hlbších prienikoch filozofie, etiky a literatúry, sú zároveň aj akýmiś trecimi plochami, pričom takto budovaný typ interdisciplinárnej reflexie neumožňuje jednoducho aditívne spájať jednotlivé súvislosti, ale problémovo ukazuje miestami až tenzívne prestupovanie zvláštnej a jedinečnej sémantiky daných disciplín. Priestory, ktoré boli v minulosti viac či menej preduročené na parciálne odborné interpretácie, autorky nenarúšajú úplne, skôr tvorivo nadväzujú na historický materiál a sledujú tak kontinuitu rôznych filozofických či literárnych reflexií, pričom im nejde o deštrukciu tradície predchádzajúcej výskumnej práce. Ich symbiotický koncept sa snaží poukázať na živú spoluprácu i komunikovateľnosť týchto oblastí, neruší tak ich svojbytnosť či dôvod na existenciu, ale skôr necháva zaznieť aj mimovedecké a nevedecké prístupy k skutočnosti, preveruje dávno určované privilégia vedeckých a mimovedeckých výpovedí o (*ne*-)pravde celku bytia i človeka, akoby

v „rozšírení perspektív popisu skutočnosti, ba aj po rehabilitácii rôznych (mimovedeckých, iracionálnych i mystických) foriem poznania a prístupov, v ktorých dominuje parcialita a jedinečnosť“ (s. 8).

V rámci reflexii dejinno-filozofického myslenia si autorky všimajú aj pohyby výmeny paradigmatických konceptualizácií, pričom zaznamenávajú postmodernú či postfilozofickú artikuláciu aktuálnych nielen filozofických, ale aj etických, estetických a axiologických otázok. V tomto priestore sa ponúka aj úvaha o preferencii umeleckej vypovedateľnosti o problémoch človeka dneška a toto nové dekodovanie umeleckej znakovosti prináša aj nové pochopenie vyrovnávajúcich sa kompetencií medzi literatúrou na jednej strane a filozofiou a etikou na strane druhej v súčasnej kultúre. Otvorený estetický rozmer prístupu k svetu sa vyznačuje aj ponukou akejsi novej formy estetizujúcej etiky. Recepcii autoriek nemožno uprieť skutočne nové zakúšanie axiosféry literárnej či umeleckej výpovede ako takej. Umelecká tvorba aj jej výsledky, umelecké diela, možno chápať ako plne obsadené mnohými etickými významami, etickým či mravným „posolstvom“: „*Špecifický režim umeleckej tvorby (zvlášť literárnej narácie) poskytuje nové prostriedky i nástroje odkrývania mravného rozmeru človeka, no predovšetkým na možnosti jeho mravnej premeny. Umenie sa v tejto optike stáva fenoménom, ktorý prináša nový obraz sveta a spolupodieľa sa na tom, čo sa niekedy charakterizuje ako rozpad existujúcich morálnych hodnôt a zároveň aj ako výzva na ich rekonštrukciu či na tvorbu nových zásad a pre ich transformáciu*“ (s. 6).

Zdá sa, že autorky v architektonike svojho textu ponúkajú zároveň kontúry etického modelu, nové premyslenie jeho „pozitívneho“ a dialogického konceptu, ktoré aktuálne podnietila situácia vývoja spoločnosti, jej kultúrny hodnotový systém. Preto nie je možné iba jednoducho prijať myšlienku návratu či renesancie morálky, ale zásadným krokom vpred sa podľa ich úvah ukazuje skôr rešpektovanie kontinuity hodnôt a proces tvorenia nového vzťahu k nim, k už existujúcemu poriadku a zároveň k objavujúcej sa pluralite a relativizácii výkladových perspektív. *Individualistická revolúcia*, rozširujúci sa proces personalizácie a súkromného priestoru smerujú nielen k túžbam po slobode a uvoľnení, k rýchlemu naplneniu potrieb a záujmov bez obmedzenia vzáujúcich inštitucionálnych sietí, ale napokon vedú k rozrušovaniu možných pluralitných identít človeka, čo vyúsťuje do destabilizácie osobnosti, pochopenej nielen v psychologickom, ale najmä v etickom i hlbšom filozofickom zmysle. Situáciu sprevádžajú sankcie plynúce z prežívania ega, ako sú pocity odcudzenia a osamotenía, a vystupujú tu aj staronové etické kategórie, ako sú pocit zodpovednosti a povinnosti k sebe a k iným. Autorky vnímajú etický priestor zároveň ako existenčný priestor človeka, v ktorom sa skrýva tendencia k všeobecnej potrebe tvorby i platnosti etického modelu v jeho spätosti s kultúrnymi hodnotami súčasnej spoločnosti, čo sa v ich texte často prejavuje explikáciou opakovanej výzvy na adresu etiky v súčasnom svete i života dnešného človeka, chápaného v individuálnom i univerzálnom zmysle. Je to neustále hľadanie novopochopenej humanity človeka, permanentné zdôrazňovanie existencie všeludských hodnôt, ktoré vyrastajú spolu s ľudskými i „príliš ľudskými“ túžbami. Preto preplietanie priestorov filozofie, etiky a li-

teratúry, v mnohom pozitívne a produktívne, je dokladom súčasnej spoločensko-kultúrnej situácie, v ktorej sa pod etickým volaním po novej mravnosti – ako si to autorky jasne uvedomujú – skrýva prebudenie realizácie étosu, ktorý sa nestráca, ale naopak, v súčasnosti narastá: „*Dnes si treba stále viac uvedomovať, že ktorákoľvek oblasť ľudskej aktivity v sebe obsahuje mravný rozmer, ktorý sa môže reflektovať ako určitý etický projekt, bez ktorého by vývoj spoločnosti stratil zmysluplnosť a humanistickú orientáciu... Ľudská schopnosť bojovať proti zlu, bolesti či utrpeniu je devíza, ktorá vďaka ‚prezieravej‘ etike môže v praktickom použití uľahčiť voľbu a rozhodovanie v živote, čo je spojené s pocitom upevňovania sebadôvery vo vlastné sily a vo vlastnú tvorivosť... Formovanie morálnej spôsobilosti každého individua patrí do výbavy človeka na stretnutie s ‚iným‘, no treba dúfať, že bude mať na to dostatočnú odvahu*“ (s. 16, 14, 17).

Prínosom knihy je predovšetkým autorkami odhalený presah k žitému v hľadaní tých významov v podstate tvoriacej i tvorivej schopnosti človeka, ktoré sa podieľajú na určovaní a kreovaní zmyslu *dobrého* života v súčasnom socio-kultúrnom priestore v aktoch tvorby, keď sémantické presahy rôznych aspektov koexistujú so životom a žitým priestorom ako takým. Otváraním nových priezorov v poznávacích aktoch človeka, ale i hlbšie, v aktoch jemnejšej diferenciacie a v možnostiach nahliadať nansy mravného, hodnotového sveta človeka, ktorý prirodzene poskytuje možnosť odkryť jednotlivé vrstvy zakúšaného živého a žitého ľudského priestoru. Motivovanie životným hľadaním zmyslu sa stáva tiež signifikantom hodnotiacej a mravnej dimenzie umeleckej tvorby a interpretácie. Tvorba, ako aj interpretácia umenia, vyčítavanie skrytých, latentných významov sú hodnotiacimi vzťahmi, ktoré sa realizujú vnímaním, myslením, konštruovaním a preskupovaním, sú tým cítiacim i odhaľujúcim sa bytostne cez svet umenia, ktoré prináša človeku „*„šancu sveta ako keby“, a teda prispieva k obnaženiu dimenzií problému ‚osobnej identity‘ a k spôsobu i vôli na prekonávanie ľudskej indiferentnosti a ľahostajnosti*“ (s. 192).

Knihá *Z prienikov filozofie, etiky a literatúry* je predovšetkým vysokoškolským učebnicovým textom, určeným pre študentov odboru filozofie, etiky, literatúry a estetiky, na čo poukazuje aj interdisciplinárny vedecko-výskumný charakter textu. No nielen bádateľská práca autoriek, ale aj *farbistý a pluralitný* esejistický štýl sú schopné tento text posunúť aj širšiemu čitateľskému publiku a prispieť tak k podnetnému obohateniu potenciálneho recipienta, t. j. k ďalšiemu skutočne novému zamysleniu.

Silvia Malankievičová

PhDr. Silvia Malankievičová
Inštitút filozofie a etiky FF PU v Prešove
ul. 17. novembra č. 1
080 01 Prešov
SR